

Kruipend moerasscherm

Landelijke trend en ervaringen met beheer in Noord-Brabant

Ecologie

Kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens*, synoniem: *Apium repens*) is een 5 tot 30 cm hoge schermbloemige met enkel geveerde bladeren. Het vormt over de bodem kruipende stengels (stolonen), die op de knopen wortelen en waarmee het zich vegetatief kan uitbreiden. De soort bloeit tussen juni en oktober en is daarmee een late bloeier. De zaden van Kruipend moerasscherm kunnen tientallen jaren kiemkrachtig blijven.

Kruipend moerasscherm groeit op matig voedselarme standplaatsen in lage, open (pionier)vegetaties

Verspreiding

Het verspreidingsgebied van Kruipend moerasscherm concentreert zich in West- en Midden-Europa, maar de soort is ook te vinden in Noord-Afrika en op de Canarische eilanden¹. Als gevolg van biotoopverlies is Kruipend moerasscherm op Europese schaal sterk achteruit gegaan. In Nederland en in de ons omringende landen staat de soort dan ook op de Rode Lijst^{2,3}. Kruipend moerasscherm is één van de drie in Nederland voorkomende plantensoorten van de Europese Habitatrichtlijn (bijlage II en IV) en geniet daarmee ook bescherming onder de Wet natuurbescherming.



Verspreiding Kruipend moerasscherm in Nederland voor 2000 (grijze vierkantjes) en na 2000 (rode stippen). Bron: NDFF Verspreidingsatlas.

Populatie	Bloemen per scherm	Zaden per scherm	Zaden per vrucht	Kieming
Essche stroom	40	28	0,7	26%
Gement	69	90	1,3	88%
Groespeel	81	127	1,6	99%
Hurkske	58	69	1,2	93%
Gemiddeld	62	79	1,2	77%



Aantal zaden en kiemkracht in Brabantse populaties van Kruipend moerasscherm.

in graslanden en oeverzones die 's winters ondiep inunderen en 's zomers droogvallen maar niet uitdrogen. De soort heeft veel licht nodig en kan zich daarom slecht handhaven in een te dichte vegetatie of onder zware beschaduwing. Jaarlijkse winterse inundaties en beweiding zorgen voor een open zode, die door de kruipende stolonen weer snel opgevuld kan worden. Een onbegroeide, vochtige bodem is nodig voor kieming en vestiging van zaden van Kruipend moerasscherm.

Na 1961 waren er geen populaties van Kruipend moerasscherm in Nederland meer bekend, maar in 1983 dook de soort op enkele locaties in Zeeland weer op⁴. Sinds de herontdekking van Kruipend moerasscherm in de jaren tachtig is de soort op verschillende plekken in Nederland aangetroffen. Vooral na natuurherstelwerkzaamheden in natte natuurgebieden blijkt de soort te kiemen uit de nog aanwezige zaadbank. Nieuw gevestigde populaties zijn vaak klein en verdwijnen wanneer de initiële open pioniersituatie weer dichtgroeit.

Kruipend moerasscherm in bloei. Foto: Jelger Herder.

Instandhoudingsbeheer is dan ook van cruciaal belang.

Beheer

Uit onder andere Duitsland is bekend dat begrazing een positief effect kan hebben op de instandhouding van Kruipend moerasscherm⁵. Grazers kunnen de bodem opentrappen en zo voor open plekken zorgen waarin Kruipend moerasscherm vegetatief kan uitbreiden en zaden kunnen kiemen. De begrazing zorgt daarnaast voor een korte vegetatie, wat de concurrentie met andere soorten

Nationale bescherming van Kruiwend moerasscherm!

Voor de drie belangrijkste Nederlandse soorten van de Habitatrichtlijn (Drijvende waterweegbree, Kruiwend moerasscherm en Groenknolorchis) zijn speciale Natura 2000-gebieden aangewezen. Het doel van deze aanwijzing is dat een belangrijk deel van de nationale populatie in deze gebieden voorkomt en daar bovendien extra goed wordt beschermd. Er gelden bovendien specifieke behouds- of uitbreidingsdoelstellingen.

Op het moment van aanwijzing kwam Kruiwend moerasscherm vrijwel alleen nog voor in Zeeland. Inmiddels blijkt dat de instandhoudingsdoelstellingen hier bij lange na niet behaald (kunnen) worden.

Sinds de aanwijzing is Kruiwend moerasscherm ook buiten Zeeland opgedoken. Op sommige van die groeiplaatsen floreert ze goed, zoals in de Groespeel

in Noord-Brabant. Sterker nog, het overgrote deel van de Nederlandse populatie komt inmiddels buiten de aangewezen Natura 2000-gebieden voor. Deze groeiplaatsen hebben geen extra beschermde status. Een zeer ongewenste situatie!

Mochten de extra beheermaatregelen die bijvoorbeeld in Noord-Brabant zijn genomen stoppen, dan is er geen nationale stok achter de deur om betere bescherming af te dwingen. De extra beheerinspanningen voor instandhouding van deze populaties vergt bovendien vaak inspanningen, die niet gedekt worden door de huidige beheerpakketten. De twee artikelen in dit themanummer maken duidelijk dat het voor het behoud van deze soort noodzakelijk is mee te bewegen met nieuwe ontwikkelingen en gebieden met vitale populaties een extra beschermde status te geven.

kan beperken. Begrazing is echter niet altijd mogelijk dan wel gewenst in een gebied, waardoor gezocht moet worden naar alternatieve beheervormen die een vergelijkbaar effect opleveren. In België ligt één van de grootste populaties van Kruiwend moerasscherm in Europa. De zeer kort gemaaide gazons van het Vrijbroekpark in Mechelen bevatten enkele honderdduizenden exemplaren⁶. Kruiwend moerasscherm handhaaft zich zo goed in dit park omdat de gazons wekelijks worden gemaaid en de grasmaaiers vermoedelijk ook zorgen voor de verspreiding van zaden⁷. Het is echter wel zeer arbeidsintensief. Het is niet altijd eenvoudig om meteen het juiste instandhoudingsbeheer te vinden; niet te duur, maar wel zodanig dat voldoende kansen ontstaan voor overleving en populatieverjonging.

Kruiwend moerasscherm in Noord-Brabant

Kruiwend moerasscherm is sinds 2004 op vier locaties in Noord-Brabant opgedoken. FLORON heeft de afgelopen jaren in

samenwerking met Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, gemeente Meierijstad, waterschap Aa en Maas en met financiële steun van de provincie Noord-Brabant gewerkt aan het vormgeven van effectief instandhoudingsbeheer voor de vier groeiplaatsen in Brabant. Alleen maaien en afvoeren volstaat vaak niet om open plekken voor kieming en vegetatieve uitbreiding te creëren. Aanvullend beheer in de vorm van begrazing, verwijdering van de toplaag of het afharken van de moslaag is meestal nodig om voor voldoende open plekken te zorgen. In de grootste groeiplaats in Noord-Brabant, de Groespeel, levert extensieve begrazing door koeien de beste resultaten op. Terwijl in de Gement en de Essche stroom het afharken van de dichte moslaag en in het Hurkske het schonen van de watergang de beste resultaten oplevert voor populatieverjonging.

Er blijkt ook verschil te zijn in zaadsetting en kiemkracht tussen de groeiplaatsen in Noord-Brabant.

Een bloeischerm bevat gemiddeld 62 bloemen en per bloem wordt er één tweedelige splitvrucht gevormd. Van de gemiddeld 124 zaden die maximaal per bloeischerm geproduceerd zouden kunnen worden, werden er in werkelijkheid 79 (= 64%) geteld. De zaadproductie per bloem was het hoogst in de Groespeel en het laagst in de Essche stroom. De kiemkracht bleek ook het laagst te zijn bij de zaden uit de Essche stroom. Gemiddeld genomen worden er in Brabant voldoende zaden geproduceerd om de lokaal aanwezige zaadbank niet uit te putten. Alleen in de Essche stroom lijken er onvoldoende kwalitatief goede zaden te worden geproduceerd. In de literatuur zijn aanwijzingen dat Kruiwend moerasscherm beter zaad zet na kruisbestuiving dan na zelfbestuiving. Of de slechte zaadsetting bij de Essche stroom het gevolg is van onvoldoende kruisbestuiving wordt momenteel onderzocht.

Tekst: Sascha van der Meer (FLORON)

Bronnen

1. GBIF. 2020. *Apium repens* (Jacq.) Lag. <https://www.gbif.org/species/7808195>
2. Sparrius, L.B., B. Odé & R. Beringen, 2014. Basisrapport Rode Lijst Vaatplanten 2012 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. FLORON Rapport 57. FLORON, Nijmegen.
3. Van Landuyt, W. & F. T'jollyn. 2011. Monitoring van kruiwend moerasscherm (*Apium repens*) in Vlaanderen. Resultaten van de monitoring 2008-2011 in het kader voor de Habitatrichtlijn. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2011 (INBO.R.2011.47).
4. Mooij, R. & E.J. Weeda. 1985. *Apium repens* (Jacq.) Lag. In Zeeuwsch-Vlaanderen teruggevonden. *Gorteria* 12 (8/9): 210-215.
5. Rosenthal, G. & D. Lederbogen. 2008. Response of the clonal plant *Apium repens* (Jacq.) Lag. to extensive grazing. *Flora - Morphology, Distribution, Functional Ecology of Plants*, 203(2), 141-151.
6. Ronse, A. 2018. Grondwaterstanden in de populatie van Kruiwend moerasscherm in het Vrijbroekpark (Mechelen). Agentschap Plantentuin Meise.
7. Van Landuyt, W. 2015. Advies over kruiwend moerasscherm in het Vrijbroekpark in Mechelen. <https://pureportal.inbo.be/portal/files/9276526/INBO.A.3316.pdf>